

ETT POLITISKT KORREKT JUSTITIEMORD

De får inte vara oskyldiga

I media dömdes obducenten och allmänläkaren snabbt i styckmordsmålet. Ännu snabbare dömdes den i våras utkomna boken om processen, *Döden är en man*. De två läkarna kan framöver få rättslig återupprättelse av domstol. Men kan medierna ge det också?

| av Per Lindeberg

TVÅ LÄKARE I TRETTIOÅRSÅLDERN häktades hösten 1987 i Stockholm misstänkta för mord på en kvinnlig prostituerad narkoman, vars kropp hittats styckad i svarta plastsäckar tre år tidigare. Enligt åklagarens gärningsbeskrivning skulle läkarna ha dödat och styckat den 28-åriga kvinnan på den ena läkarens arbetsplats, rättsläkarstationen på Karolinska Institutets område i Solna. Styckningen skulle ha bevittnats av den andre läkarens blott arton månader gamla dotter och själva styckningsakten fotograferats. Plastsäckarna med kvinnans kvarlevor hade sedan dumpats i ett grönområde intill Karlbergs slott och i ett industriområde nära Karolinska sjukhuset, platser där det var uppenbart att de snart skulle påträffas. Filmrullar med bilder på kvinnans styckade kropp skulle ha lämnats in för framkallning och kopiering i en fotobutik i Solna Centrum och sedan hämtats av den läkare, vars lilla dotter bevittnat den hemska akten.

Att det rörde sig om ett sexualsadistiskt mord var uppenbart för alla som följde massmediarapporteringen om fallet. I kvällspressen antyddes att det skulle ha funnits rituella inslag i dödandet och skändningen av kvinnans kropp och att de försvunna bilderna kunde vara avsedda för medlemmar av en hemlig manlig sekt som ägnade sig åt sexuellt våld mot kvinnor.

Problemet som åklagaren stod inför var emellertid att det inte fanns någon bevisning som på ett övertygande sätt knöt de två häktade läkarna till det beskrivna brottet. Det fanns i själva verket inte ens någon fastställd dödsorsak som visade hur kvinnan tagits av daga. Man kunde alltså inte vara säker på att hon faktiskt hade blivit mördad. Det åklagaren kunde stödja sig på var ett antal sakkunnigutlåtanden, vilka på polisens begäran

utfärdats av rättsmedicinsk, ortopedisk, barnpsykiatrisk och kriminalteknisk expertis. Utlåtandena tycktes styrka att kvinnan förmodligen hade styckats av någon som var läkarutbildad och med just sådana redskap som fanns på en rättsläkarstation. Barnpsykiatrikern och barnpsykologen ansåg att det arton månader gamla barnet tydligen utsatts för en skrämmande upplevelse, som mycket väl kunde vara just styckningen av en kvinnokropp.

Efter det att medierna börjat rapportera om gripandet av de två läkarna, kontaktades polisen av vittnen, som nu – tre år efter kvinnans död – kunde berätta om iakttagelser som förstärkte misstankarna mot läkarna och som senare i rättssalen skulle övertyga nämndemän, journalister och allmänhet om deras skuld.

DEN RÄTTSLIGA BEHANDLINGEN av fallet kom att omfatta två rättegångar i Stockholms tingsrätt, innan läkarna sommaren 1988 till slut friades från misstankor om att ha bragt kvinnan om livet. Emellertid fann tingsrätten det lämpligt att i den formellt friande domens domskäl påstå att de båda männen överbevisats om att ha styckat kvinnans kropp, ett påstående som läkarna aldrig kunde få prövat i högre rätt, eftersom domskäl inte kan tas upp till förnyad prövning. Styckningsbrottet var vid det laget preskriberat och föranledde därför ingen påföljd.

Tingsrättens påstående om styckningen gav nu Socialstyrelsen anledning att efter den friande domen begära att de två läkarna skulle delegitimeras. Ärendet prövades först i ansvarsnämnden och därefter två gånger i kammarrätten, innan läkarna till slut 1991 berövades sina legitimationer. Deras försök att få yrkesförbudet prövat i regeringsrätten och i Europadomstolen blev framgångslösa.

Under de fyra år, som domstolsbehandlingen av styckmålet pågick, kom synen på rättsfallet successivt att förändras. Kunde man inte – på grund av vad som ibland beskrevs som överdrivna beviskrav – få dem fällas i en allmän domstol för det brott som de misstänktes för, så fick en annan sorts rättvisa ta över. Domstolsprövningen kom i praktiken att samköras med en massmedial folkdomstol, där läkarna beskrevs som psykiskt avvikande våldsmän och bevisningen för deras skuld framställdes som helt övertygande. Genom att skuldfrågan i mediedebatten projicerades på läkarnas konststillhörighet, föregivna personligheter och sociala ställning, utvecklades styckmålet till en politisk process, där feministiska debattörer och företrädare för olika vänstergrupper från ideologiska ståndpunkter ställde det samhälleliga rättssystemet till svars. En patriarkalisk samhällsordning hade skyddat två perversa och våldsbenägna män ur den maktbärande eliten. Det var offret, kvinnan, som hade blivit dömd, inte förövarna.

”Hon visar på maktförhållandet mellan könen och den yttersta konsekvensen av kvinnoförakt och kvinnohat”, skrev psykoterapeuten Hanna Olsson i sin bok *Catrine och rättvisan*, en skrift som kom att få utomordentligt stort inflytande på opinionsbildningen kring fallet och synen på de två läkarnas personligheter.

Klassrättvisan var sig lik, ansåg en företrädare för extremvänstern som juristen Christian Diesen i stalinistiska KPML(r):s organ *Proletären*. En läkare kunde helt enkelt inte fällas för mord, så länge han inte erkände. Överklassen skyddades av systemet – ”staten lönade sina goda medborgare, överklassen, genom att inte bestraffa dem”, förklarade Diesen.

FEMTON ÅR EFTER FYNDEN av de svarta platsäckarna publicerades i vintras min bok om styckmålet, *Döden är en man* (Fischer & Co, 1999). Den bygger i väsentliga delar på material ur polisutredningen, som tidigare inte givits offentlighet. Vad dessa nya uppgifter tydligt visar är att polisutredningen mot de två läkarna redan på ett tidigt stadium var riggad. Enskilda polismäns förutfattade meningar i skuldfrågan tilläts styra utredningen i riktning mot att misstänkliggöra först den ena läkaren, senare båda. De vittnesuppgifter och sakkunnigutlåtanden, som i rättsalen gjorde ett övertygande intryck, ter sig i ljuset av utredningsdata tvärtom ytterst dubiösa.

Jag har förstått att min kritik mot polisutredningen numera – ett halvår efter bokens publicering – i allt väsentligt

delas av de poliser som under våren har återupptagit förundersökningen av styckmålet. Utredarna vid Västerortspolisen i Stockholm har underkänt den gärningsbeskrivning som det ursprungliga åtalet byggde på. Den troliga tidpunkten för kvinnans död har flyttats från pingsthelgen 1984 till någon gång i veckan efter pingst, vilket får omvälvande betydelse för alla de vittnesuppgifter som ursprungligen tillmättes så hög grad av trovärdighet. Det förefaller som om polisen har dragit samma slutsats som jag själv efter arbetet med boken, nämligen att de två läkarna inte haft något med kvinnans död eller styckningen av hennes kropp att skaffa.

Detta är utan tvekan ett skakande påstående. Det innebär att två oskyldiga människor och deras familjer fått sina liv och sociala relationer ödelagda till följd av något som bara kan beskrivas som ett justitiemord. Man borde kunnat förvänta sig att massmedierna skulle ta upp fallet till förnyad granskning, att polis och åklagare skulle ställas inför besvärande frågor, att de försvarsadvokater som misslyckats med att få sina klienter rentvådda skulle ställas till svars för sina insatser, att de sakkunnigas expertis skulle ifrågasättas.

Men i verkligheten kom något annat att inträffa. Debatten kom till en början att snarare handla om boken än om rättsfallet, främst om en rad påstådda kränkningar som boken och dess författare skulle ha utsatt andra för. Flera debattörer med ett genusperspektiv på rättsfrågorna hävdade att författaren inte bara hade kränkt anhöriga, vittnen och sakkunniga, utan också kvinnor i allmänhet.

KULTURJOURNALISTEN KRISTINA HULTMAN förklarade i ett starkt känsloladdat inlägg i Aftonbladet att boken aldrig borde ha givits ut, bland annat på grund av dess "djupt förnedrande och kränkande personbeskrivningar" och för att boken visade hur "kvinnor och annat opålitligt slödder fortfarande hatas i det här landet". I Expressen utnämnde kulturjournalisten Ulrika Milles bokens författare till medlem av "kukstimmet" och förklarade att jag "bidrog till att åter osynliggöra offret", dvs den styckade kvinnan. I det första av flera angrepp på boken i Dagens Nyheter framställde Amnestyordförande Jesús Alcalá – nära lierad med psykoterapeuten Hanna Olsson i opinionsbildningen kring ett annat uppmärksammat rättsfall – bokens kvinno- beskrivningar som pornografiska, som "svepande misstänkliggöranden och rena spekulationer" eller rentav "rena tarvligheter". Aftonbladskrönikören Yrsa Stenius kände sig personligen kränkt av bokens porträttering av hennes person och publicistiska insatser, och liknande reaktioner kom från hennes kollegor på Expressen Per Svensson och Nina Lekander.

Per Svensson tyckte att *Döden är en man* beskrev de nämndemän och juristdomare, som dömt i styckmålet, "som något slags maneter, viljelösa geléklumpar som genast guppar åt det håll medie- och opinionsvinden blåser". Och Svensson ironiserade: "Det skulle betyda att det är på landets redaktioner, inte i rättens sammanträ-

desrum, som domarna i samtidens stora och komplicerade rättsfall skrivs. Står det så illa till med landets domarkår? Inte riktigt såååå illa, väl?"

Nina Lekander – som i likhet med Svensson och Stenius omnämns i ett mindre smickrande sammanhang i *Döden är en man* – frågade sig vilken roll som denna bok "med sitt stilistiska Sjövall-Wahlöö-Guillou-epigoneri och sina slarv- och korrfel" var tänkt att spela.

Var kanske avsikten "att avslöja de feministisk-psykologisk-konstnärliga konspirationer som styr svenska medier, vilka i sin tur styr landets alla nämndemän, toppsnutar och höga jurister som knappt gör annat än att driva häxprocesser mot oskyldiga män? Lindeberg (& Co) avskyr uppenbarligen särskilt kulturjournalistik och 'psykologiserande', trots att han själv ägnar sig åt det senare ganska så avsevärt."

Den kränkning som boken ytterst handlade om – det rättsliga övergreppet mot de två läkarna – hamnade därmed i skymundan. I Moderna Tider raljerade juristen Hans-Gunnar Axberger, styrelseledamot i DN:s och Expressens moderbolag Marieberg AB, över min analys av den riggade polisutredningen och ifrågasatte likt en sentida Planertz om det verkligen kunde anses röra sig om ett justitiemord, ifall de två läkarna nu skulle visa sig vara oskyldiga. De hade ju formellt friats. Frågan om yrkesförbudet tog Axberger aldrig upp.

Ett liknande resonemang förde också juristen Christian Diesen, som nu återinträdde i debatten kring styckmålet i egenskap av

universitetslektor vid Stockholms universitet. Och på DN:s ledarsida citerades Diesen med gillande av ledarskribenten Charlotta Friborg, som betonade att de två läkarna ingalunda kunde ses som offer för ett justitiemord, även om de skulle vara oskyldiga. Frågan om deras legitimationer måste ses i relation till deras allmänna skötsamhet och moraliska vandel. Det framgick av sammanhanget att både skötsamheten och vandeln kunde ifrågasättas.

KRISTINA HULTMAN

DE HÄR ÅSIKTSALLIANSEN mellan välplacerade, ofta kvinnliga redaktörer inom Mariebergspressen och företrädare för den utomparlamentariska vänstern återkom snart också på Expressens kultursida, när kulturljournalisten Ann-Charlotte Martéus rapporterade från ett opinionsmöte arrangerat av den antisexistiska gruppen Mansvar, vars mål enligt Martéus var att "torpedera patriarkatet". I Expressen framställde Martéus bokens författare som en våldspornograf, som blind "för sitt eget maktperspektiv" själv ansåg sig vara ett "offer i ett rike där etablissemangen är blivit extremfeministiskt och rättssystemet kvinnotillvänt." Synpunkterna återkom i den utomparlamentariska Stockholmsvänsterns organ Inform, där männen i Mansvar kritiserade författaren till *Döden är en man* för att tillsammans med de recensenter som uttryckt sig uppskattande om boken ha dragit igång en antifeministisk kampanj. "Det pågår en back-lash mot feminismen från den här gruppen av medelålders män", meddelade den anonyma skribenten i Inform.

Snart framträdde emellertid tecken på frontförskjutningar i beskrivningen av styckmålet som ett tydligt exempel på hur patriarkatet sanktionerade övergrepp på kvinnor och skyddade den sociala elit som läkarkåren utgjorde. En del tongivande feministiska debattörer ägnade sig nu snarare åt att framställa de två läkarna som allmänt olämpliga för sitt yrke.

Med andra ord: Även om läkarna skulle råka vara oskyldiga till att ha mördat och styckat den 28-åriga kvinnan, så är det ändå rätt att de är delegitimerade, eftersom de av andra skäl är moraliskt diskvalificerade för läkarrollen.

Det obehagliga med den här delen av debatten är dess tydliga förtalskaraktär. Angreppen på läkarna bygger inte längre på juridisk grund, utan på ett moraliserande känslotänkande. Man motiverar ett yrkesförbud med självformulerade moraliska dekret, som saknar stöd i lagar och förordningar.

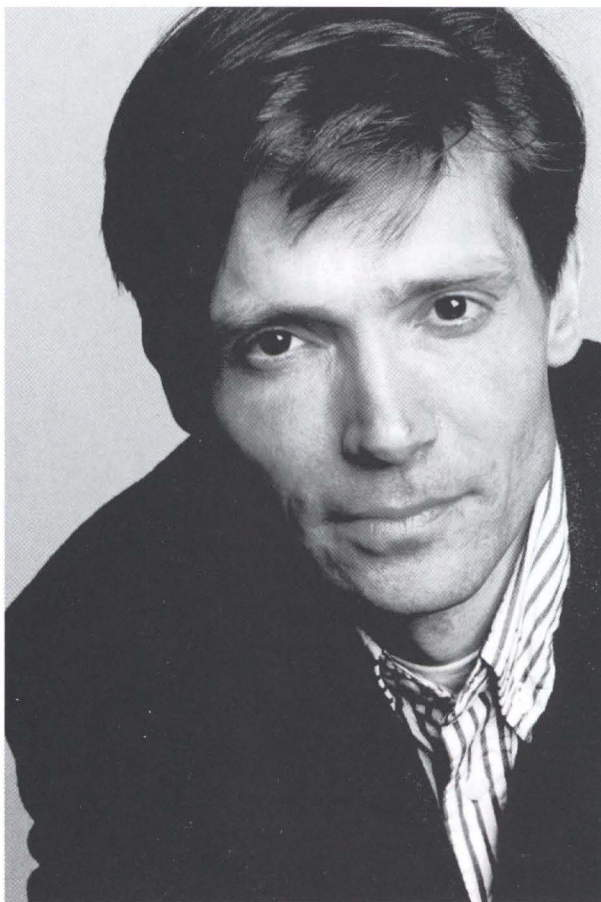
Att tyngdpunkten i debatten under de första månaderna så entydigt inriktades på bokens analys av kvinnopolitisk agitation och mytbildning i det aktuella rättsfallet kom att lägga andra viktiga frågor i skuggan. Detta gällde t ex bokens granskning av försvarsadvokatens insatser, i synnerhet kritiken mot den sk allmänläkarens advokat. Försvarsadvokatens roll som garant för den enskildes rättssäkerhet är så central i vårt rättssystem att det är förvånansvärt att bokens kritik på den här punkten har förbigåtts med tystnad. Såvitt jag känner till har den bara tagits upp i förbigående av en Expressenkrönikör och av en programledare vid Sveriges Radio, som utan framgång försökte få advokatens egna kommentarer till bokens beskrivning av hans insatser.

I den mån Advokatsamfundets disciplinnämnd känner ett ansvar för granskningen av hur medlemmarna sköter sina åtaganden borde man kunnat förvänta sig att frågan skulle komma upp på nämndens dagordning. I den debatt som samfundet ordnade kring mediafrågor och rättssäkerhet några veckor efter bokens publicering, förbigicks den här kritiken med total tystnad.

De inledande reaktionerna på boken präglades av en mycket påtaglig polarisering. Starkt berömande recensioner ställdes mot rena fördömanden, där saktliga invändningar mot bokens slutsatser oftast lyste med sin frånvaro, men där däremot författaren genomgående beskrevs som infam, kvinnofiendlig och som ett ombud för läkarna. I flera

kvinnliga dagspresskrönikörers kommentarer till debatten fick sedan dessa epitet också omfatta personer som hade uttalat sig erkännamt om boken.

ÄNNU HAR SÅVITT JAG VET ingen samlad bedömning gjorts av hur de fyra rikstäckande dagstidningar som granskats i boken har reagerat på den kritik som boken innehåller. Mitt eget högst subjektiva intryck är att Aftonbladet – som tillhörde de hårdast bedömda – både på

PER SVENSSON

nyhetsplats och på kultursidan ägnat rättsfallet och boken ett betydande utrymme utan att ha försökt styra publiciteten utifrån någon förhandsuppfattning i skuldfrågan. Svenska Dagbladet – som klarat granskningen betydligt bättre – har visat ett svalt intresse för rättsfallet, men däremot givit utrymme för en mer generell debatt om rättssäkerhetsfrågor, som givetvis har relevans också för styckmålet.

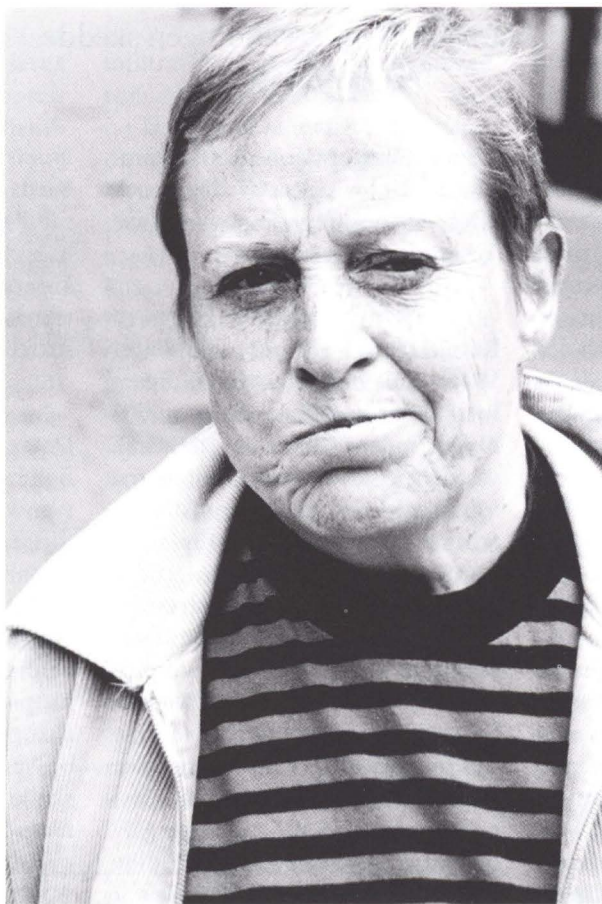
Expressen har publicerat en rad angrepp på boken och dess författare, vilket möjligen kan ses som en reaktion på den kritik, som tidningen utsatts för i *Döden är en man*. På nyhetsplats har man inte satsat några större resurser på att granska fallet, däremot har man satt en erfaren researcher, journalisten Tomas Carlsson, på att kartlägga författarens personliga förhållanden. Man får förmoda att avsikten har varit att om möjligt få fram uppgifter som kan användas för att ifrågasätta författarens – och därmed bokens – trovärdighet. Men till bilden hör samtidigt att Expressen har publicerat en av de mest lovordande recensionerna av boken, skriven av författaren Per Olov Enquist, själv en av de opinionsbildare som kritiserats i boken.

Dagens Nyheter, slutligen, har målmedvetet styrt debatten kring styckmålet i riktning mot ett förnekande av att läkarna skulle ha utsatts för ett rättsövergrepp. Bland annat har DN refuserat inlägg som varit positiva till boken, däribland från två advokater som reagerade mot Jesús Alcalás fördömande recension och nominerade mig till Advokatsamfundets journalistpris. Flera angrepp på boken och dess författare har däremot slagits upp stort.

DN:s sätt att hantera debatten har i praktiken bekräftat den analys av opinionsbildningen kring rättsfallet, som min bok ger uttryck för. I fråga om styckmålet framstår Dagens Nyheter i likhet med Mariebergskollegan Expressen som massmedialt medvällande till den sociala skändning som de två läkarna och deras familjer utsattes för. DN:s funktion som plattform för den doktrinä-

ra svenska feminismen innebär utan tvekan ett besvärande trovärdighetsproblem för tidningen.

Budskapet från de debattörer som har företrätt en kvinnopolitisk eller vänsterpolitisk attityd i vårens debatt om styckmålet är entydigt. De två läkarna får inte vara oskyldiga. Skulle det visa sig att bokens beskrivning av det rättsövergrepp som läkarna utsatts för är korrekt, framstår ledande opinionsbildare inom kvinnorörelsen som medskyldiga till att ha förstört två oskyldiga människors liv. Därför gäller det att fortsätta att misstänkliggöra läkarna och även personer som i likhet med mig själv ser dem båda som offer för en allvarlig rättsröta.

YRSA STENIUS

PÅ SENARE TID har debatten emellertid breddats och fått en alltmer sakinriktad karaktär. Tydligast demonstrerades detta av en serie inlägg i Läkartidningen, där flera specialistkompetenta läkare och en hög jurist nyligen ifrågasatte sakkunnigbedömningar i målet och den rättsliga behandlingen av legitimationsärendet.

Ett annat tecken på en attitydförändring har oväntat signalerats av krönikören Yrsa Stenius, som under våren avfärdade *Döden är en man* som undermålig och mig själv som "karaktersmördare" med bland andra henne själv som offer. I en krönika publicerad i Aftonbladet i början av sommaren anklagade Stenius nu sig själv för att ha varit medskyldig till att läkarnas liv förstördes. Det krävs mod för att på det sättet våga byta åsikt i en så

pass inflammerad fråga. Framtiden får utvisa om andra medieaktörer tors göra avbön i samma prestigelösa anda.

Till hösten har en resningsansökan till regeringsrätten i legitimationsärendet aviserats. Debatten om rättsfallet är med andra ord långtifrån över.

Per Lindeberg (per.lindeberg@stockholm.mail.telia.com) är författare.